
KONTAKT OSTVAREN PREKO POLICIJE

ENVER ROBELI

Kako biste, kao neko ko se bavi političkim novinarstvom i ko je upućen u prilike, prokomentarisali sadašnju situaciju na Kosovu i u Srbiji?

Ako govorimo razumno i bez nacionalnih opterećenja, onda bih rekao da je danas za većinu građana situacija na Kosovu mnogo bolja nego što je bila ranije, a mislim na sve ono što se događalo u toj oblasti poslednjih decenija. Kao na čitavom Balkanu, i na Kosovu ljudi ne žive dobro. Životni standard je nizak. Ali ono što ljudi žele jeste život bez straha od policije, vlasti. Postoji jedna albanska poslovice iz vremena turske vladavine koja kaže: "Ako nemaš problema sa Sultanovim ljudima, onda si najsrećniji čovek na svetu." Posle mnogo godina patnje Albanci imaju šansu da zajedno sa drugim etničkim grupama gledaju na budućnost bez straha. To je najbitnije. Nažalost, to što Albanci prvi put u svojoj istoriji mogu da žive slobodno, koliko god da je sloboda relativan pojam i u zemljama sa razvijenom demokratijom, ne važi za neke druge etničke grupe, pre svega za Srbe i Crnogorce. Nema nikakvog opravdanja za to što su Srbi, pojedinci, doživeli na Kosovu u poslednjih petnaest meseci. Ali, to se može objasniti. Niko ne može da previdi činjenicu da je Srbima, kao manjinom na Kosovu, godinama manipulisaio režim Slobodana Miloševića. Smatram da niko ne sme da upotrebi silu protiv drugoga, pravdajući to onim što se dogodilo proteklih godina. Ali, s druge strane, ne sme se zaboraviti da su tokom devedesetih godina Srbi na Kosovu bili siguran stub Miloševićeve vlasti. To znači da oni snose i veliku odgovornost ne samo prema Albancima, nego i prema Srbima u samoj Srbiji. Oni su svojim glasovima omogućili kriminalcima da vode Srbiju. Danas smo svi tužni svedoci rezultata "mudre politike" Miloševića i njegovih kompanjona. Sada vidimo kuda je vožd vodio Srbiju i kako je poslednjih godina razarao Balkan. Ima još nešto zbog čega Srbi na Kosovu treba da se stide: većina režimskih "policajaca" koji su zlostavljali i ubijali civile na Kosovu došla je iz Srbije. Oni nisu poznavali

Albance, neki su se sigurno prvi put našli na Kosovu, ne bi li što efikasnije sprovodili represivne mere. Njima su, nesumnjivo, u pomoć pritekli lokalni Srbi. Pre nedelju dana gledao sam film jednog francuskog reditelja koji je boravio poslednjih meseci na Kosovu. U jednoj sceni filma prikazana je familija koja živi u selu blizu prištinskog aerodroma. Pet članova te porodice bilo je streljano. Kada reditelj pita babu ko je počinio taj užasan zločin, ona odgovara: "Evo, ovi ovde, naše komšije s kojima smo živeli decenijama". Takvih slučajeva ima mnogo širom Kosova. Sve dok oni koji su krivi ne budu dovedeni pred lice pravde, teško je govoriti o toleranciji, uvažavanju drugog, mirnom životu, demokratiji. Krajnje je vreme da Srbi na Kosovu priznaju svoj deo odgovornosti. To treba da priznaju pojedinci, političari kao što je Momčilo Trajković, koji je krajem osamdesetih godina bio Miloševićev čovek i za njega odardio određene poslove, a sada je koordinator DOS-a na Kosovu. Za mene je to, u najmanju ruku, čudna metamorfoza. Znam da je, na primer, gospodin Sava Janjić do sada mnogo puta osudio zločine protiv Albanaca. Ali, otac Sava je čovek crkve, on ne dolazi iz sfere politike, pa i ne može da snosi direktnu odgovornost za represiju. Štaviše, on nije ni građanin Kosova, došao je pre nekoliko godina i sigurno nije dobro obevešten o razmerama manipulacija kojima su Srbi na Kosovu bili izloženi poslednjih dvadeset godina.

Kada ste poslednji put bili na Kosovu i kakve utiske nosite sa Kosova? Po čemu je život drugačiji u odnosu na vreme pre bombardovanja?

Poslednji put sam boravio na Kosovu pre lokalnih izbora u oktobru. Kakve utiske nosim? Ljudi su tamo zadovoljni. Već sam pomenuo da žive relativno slobodno, bez straha, bar oni koji nisu bili umešani u nezakonite aktivnosti. Ali, da budem iskren, još ne mogu da zamislim da se trajno nastanim na Kosovu. Iz jednog prostog razloga: mnogo šta od infrastrukture ne funkcioniše, pa je improvizacija u svakodnevnom životu neminovna. Postoji još nešto. I posle petnaest meseci od dolaska međunarodne administracije kosovsko društvo i dalje je traumatizovano. Do sada najveći uspeh na Kosovu predstavlja povratak ljudi u svoje domove. U junu prošle godine izvan Kosova bilo je raseljeno skoro 900 000 ljudi. Svi su se vratili, pa na sreću nije ispunjen nijedan scenario o destabilizaciji Makedonije, Crne Gore ili Albanije.

Kako danas izgleda kosovska kulturna scena?

Današnja slika Kosova je posebna. Treba imati u vidu da su skoro deset godina Albanci, kao većinsko kosovsko stanovništvo, živeli u "podzemlju". Autori, umetnici, imaju poteškoća da se snađu u novonastaloj situaciji. Proteklih deset godina Kosovo je bilo podeljeno horizontalno: na površini su bili Srbi, na čelnim mestima u institucijama kulture, na univerzitetu, u školama, galerijama i administraciji. Ispod horizontalne linije razdvajanja bili su Albanci. Oni su pokušavali da izgrade svoj život, svoje strukture. Njihove strukture, naravno, nisu bile superiorne, ali su ipak bile dokaz da su svi građani albanske nacionalnosti protiv političke diskriminacije. Moje mišljenje je da na Kosovu danas nema kulturnog života u pravom smislu. Nema insti-

tucija, nema para. Gospodin Kušner je primoran da traži pomoć iz sveta za najosnovnije stvari, kao što su lekovi, struja, hrana. Jasno je da se u ovim okolnostima o kulturi ne razmišlja mnogo. Primetno je da ima više knjižara, knjige se prodaju i po ulicama, a najviše ih dolazi iz Albanije. To može da zazvuči opasno, međutim, ja nisam video ništa od propagandne literature. Reč je o uglavnom o romanima prevedenim sa drugih jezika. I to je, naravno, neki pomak, jer učenici, studenti, odnosno čitaoci, nisu imali gotovo nijedan prevod na raspolaganju od kada je Miloševićev režim zatvorio izdavačku kuću "Rilindja".

Da li najnoviji događaji na političkoj sceni Srbije mogu u bliskoj budućnosti bitno uticati na albansko-srpske odnose na Kosovu?

55 Za sada je to teško reći, mislim da je prerano o tome govoriti. Ne treba zaboraviti da Milošević još ima određenu političku ulogu u Srbiji. I na poslednjim izborima za njega je glasalo dva miliona Srba. To je žalosno. Treba argumentovano razgovarati, bez euforije. Obe strane, i srpska i albanska, moraju da se promene. Neophodno je da se svaka od tih strana najpre suoči sa sopstvenim greškama. Srbija bi, naravno, trebalo da završi svoj deo posla – da se suoči sa sopstvenim istorijskim godinama užasa, da optužene za ratne zločine izruči Hagu. Ako sudovi u Srbiji osude pojedince, onda drugi narodi Balkana neće imati priliku da pokazuju prstom na Beograd, već će morati da otpočnu diskusiju o sopstvenim gresima. Iskreno se nadam da će današnje generacije dati svoj doprinos u smirivanju globalne situacije, ali normalni odnosi među balkanskim narodima biće mogući

tek sa novim generacijama koje neće razmišljati u nacionalnim kategorijama nego u ljudskim.

Mislim da bi rukovodstvo u Beogradu trebalo najpre da oslobodi sve albanske zatvorenike koji robijaju bez ikakve krivice. Drugo, gospodin Koštunica bi trebalo da se izvini za zločine koje su srpska policija, vojska i paramilitarne snage počinili u ime srpskog naroda. Izgovor koji se često u Srbiji čuje da su sve strane krive za zločine apsolutno je ciničan. Naravno da je teško govoriti o zločinima sopstvenog naroda. I u Francuskoj je tek danas započela javna diskusija o zločinima francuske vojske u Alžiru pedesetih godina. Zar će i Srbija čekati tako dugo? To će naneti veliku štetu ne samo Srbima nego i drugim narodima na Balkanu. Naročito danas u vreme globalizacije i takozvane nove ekonomije.

Političke promene u Srbiji su došle kasno, možda prekasno. Međutim, ipak nisam od ljudi koji sve vide crno. Gospodin Vojislav Koštunica je u poslednje vreme oprezniji i ne provocira dajući saopštenja protiv UNMIK-a, administracije UN-a na Kosovu, ili KFOR-a. Ali zato javnost iritira i provocira Zoran Đinđić, koji postepeno svoj vokabular izjednačava sa vokabularom nekadašnjih reportera RTS-a ili ljudi iz bivšeg režima. On još uvek, nažalost, kao mnogi ljudi u Srbiji, Albance pežorativno naziva Šiptarima. Pre izvesnog vremena u nemačkom *Spiglu* taj lider DOS-a kaže da je na Kosovu sva tragedija počela posle napada NATO avijacije, da pre toga niko nije isteran iz svoje kuće. Na konstataciju novinarka da to nije tačno, pošto je pre intervencije bilo više od 400.000 raseljenih lica, Đinđić ne odgovara. Najvažnije je da se

promene u Srbiji nastave bez oklevanja. Gospodin Koštunica, rekao bih, pravi i neke pogrešne poteze. Kao kada se, recimo, pojavi zajedno sa generalom VJ Nebojšom Pavkovićem. Ta slika kvari imidž političara koji ima šansu da se dokaže kao demokrata. Ako promene ne budu korenite, onda će DOS postati amorfnu masu koja ne ide ni napred ni nazad.

Prema vašem mišljenju, otkuda tako snažna nacionalna netrpeljivost između Srba i Albanaca na Kosovu?

Problem ne treba tražiti u istoriji dva naroda, jer su Albanci i Srbi godinama živeli na istom prostoru. U konfliktu ne igraju nikakvu ulogu ni religija, tradicija ili nešto treće. Otrovnost je bila politika Slobodana Miloševića, počev od 1987. godine pa sve do 12. juna 1999. godine, kada Kosovo potpada pod protektorat UN-a. Treba da prođe određeno vreme kako bi se rane zalečile. Pomenuću primer Martinovića, tipičan slučaj antialbanske kampanje s kraja osamdesetih, koju je vodio magazin *NIN*. Danas znamo da je to bila čista manipulacija u službi satanizacije svih Albanaca. Bivši režim je čak pristao da Martinoviću isplati odštetu u visini od nekoliko hiljada nemačkih maraka. Jadni Martinović nije dobio ništa, do smrti je živio u nekoj srpskoj zabiti, a kada je umro dnevnik *Danas* ga je opisao kao srpskog heroja. Ja bih dodao – tragičnog heroja.

Danas se često može čuti, u ovom ili onom obliku, zalaganje za multietničnost Kosova, a s druge strane, takav stav se često i potiskuje pod izgovorom opravdanog revanšizma kosovskih Albanaca prema kosovskim Srbima. Da li je suživot Albanaca i Srba na Kosovu moguć?

Kada govorimo o revanšizmu, ponoviću svoj stav. Ja sam protiv nasilja nad bilo kojim građaninom Kosova, bez obzira na nacionalnost. A što se tiče multietničkog Kosova, ne znam da li je taj izraz realan danas kada devedeset odsto stanovnika Kosova čine Albanci. Čini mi se da je pravilnije govoriti o mogućnosti života na Kosovu bez etničkog nasilja. A za smanjenje takvog nasilja danas na Kosovu veću odgovornost snosi većinsko stanovništvo, znači Albanci. Što se suživota tiče, istorija nas uči da je on moguć.

Žašto, prema vašem mišljenju, nema saradnje između srpskih i albanskih umetnika?

U vreme velikih sukoba niko, pa ni intelektualci i umetnici, ne misle na kulturu. Više od deset godina nismo imali nikakav normalan kontakt. Jedini kontakt ostvarivan je preko policije. Kada prođe neko vreme, kada ljudi u Beogradu i Prištini uvide da je naša geografska sudbina neminovno zajednička, onda će sigurno biti i kulturne razmene. Neki koraci su već učinjeni. Na primer, veoma dobro je primljen gest beogradskog Foruma pisaca koji je Floru Brovinu proglasio za počasnog člana. Možda će jednog dana u Beogradu odlomke iz svojih dela čitati Ismail Kadare, najpoznatiji albanski pisac, a u Prištini Bora Ćosić, pisac čija je iskrenost u Prištini veoma cenjena.

Kada je reč o kulturnoj baštini, nije dobro misliti u nacionalnim kategorijama. Za mene postoje samo dobri ili loši filmovi, dobra ili loša literatura... U Cirihu sam nedavno gledao "Skupljače perja", film u kom glavnu ulogu igra Bekim Fehmiju. Možda je ta vrsta kulturne razmene moguća i danas. Na

Kosovu je oduvek bio poštovan Danilo Kiš, recimo. A pored pomenutog Bore Ćosića, kog nemačka štampa opravdano diže u nebeske visine, tu je i Aleksandar Hemon iz Sarajeva. To je autor jakih rečenica o razaranju Sarajeva, ubistvima civila. Dakle, dobra literatura ne poznaje nacionalnost. Ona definitivno pripada svetu, liberalnim snagama.

Enver Robeli rođen je 1973. godine u Gnjilanu. Profesionalni je prevodilac, a od 1989. godine i novinar švajcarskog dnevnog lista *Tages Anzeiger*. Saradnik je kulturnog magazina *Sheshi* i dnevnog lista *Žeri*, koji izlaze u Prištini. Tri godine je bio i dopisnik dnevnika na albanskom *Koha ditore*.